

УДК 323.1-021.411:061.2(477.87)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.54.25>

ТИПОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТОВАРИСТВ ЗАКАРПАТТЯ

Михайло Зан, Юрій Остапець

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
факультет суспільних наук, кафедра політології і державного управління,
вул. Університетська, 14, 88000, м. Ужгород, Україна*

У статті зроблена типологічна характеристика національно-культурних товариств Закарпатської області. Автори спираються на офіційні дані Центру культур національних меншин Закарпаття та анкети-досьє громадських організацій, розміщені на сайті сервісу перевірки контрагентів «YouControl».

Констатовано, що перелік 93-х національно-культурних товариств Закарпатської області, які подає Центр культур національних меншин Закарпаття, є неповним. До нього, зокрема, не включені ряд національно-культурних товариств ромів, русинів і росіян краю. Прослідковано еволюцію легалізації громадських організацій етнічних меншин краю з 1990-х років до сьогодення. Виявлено, що за цей період власні групові інтереси у форматі національно-культурних товариств представляли 15 етнічних громад Закарпаття.

Автори статті виділили вісім критеріїв типологізації громадських організацій етнічних меншин: 1) рівень політизації національно-культурних товариств; 2) гендерний аспект; 3) віковий ценз; 4) професійна спрямованість; 5) благодійна діяльність; 6) угорськомовності; 7) непотизму; 8) дубльованого етнічного лідерства. За критерієм політизації виокремлено два угорські національно-культурні товариства (Товариство угорської культури Закарпаття та Демократична спілка угорців України). Загалом у громадському секторі етнічних громад краю наявне чоловіче домінування. У 26-ти випадках (27,95%) із 93-х керівниками національно-культурних товариств є жінки. В 10-ти випадках (10,75%) етнічні громадські організації презентують інтереси учнівської та студентської молоді. У 18-ти випадках (19,35%) представлені професійні національно-культурні товариства. У 11-ти випадках (11,83%) громадські організації етнічних меншин виступають як благодійні фонди. Дві неугорські організації (ромів та свреїв) позиціонують себе угорськомовними.

На окремих прикладах виявлено поширення непотичних (родинних) зв'язків у середовищі ромських національно-культурних товариств. Проілюстровано, що окремі ромські (Вільгельм Пап, Аладар Пап-старший), угорські (Василь Брензович, Ласлов Зубанич, Ілдико Орос, Юрій Дупко, Борис Вашкеба) та русинські (Микола Бобинець) етнічні лідери одночасно є очільниками двох національно-культурних товариств. Це дало підстави зробити припущення про роль етнобізнесу в їх громадській активності.

Ключові слова: національна меншина, угорська національна меншина, ромська етнічна меншина, русинські громадські організації, національно-культурне товариство, неурядова організація, громадянське суспільство, Закарпаття.

Постановка проблеми. Закарпатська область, поряд із Чернівецькою, Одещиною і Кримом, є типовим регіоном України з поліетнічним складом населення. За результатами перепису населення 2001 року з 1 254 614 чол. українцями себе ідентифікували 1 010 127 чол. (80,51%; з них – 10 090 чол. (0,8%) записали себе русинами, 83 чол. – гуцулами, 25 чол. – бойками, 3 чол. – лемками); угорцями – 151 516 чол. (12,08%); румунами – 32 152 чол. (2,56%); росіянами – 31 993 чол. (2,47%); циганами/ромами – 14 004 чол. (1,12%);

словаками – 5 695 чол. (0,45%); німцями – 3 582 чол. (0,29%); білорусами – 1 540 чол. (0,12%); євреями – 565 чол. (0,05%); поляками – 518 чол. (0,04%); молдованами – 516 чол. (0,04%); вірменами – 490 чол. (0,03%); чехами – 320 чол. (0,02%); болгарами – 279 чол. (0,02%); татарами – 252 чол. (0,02%); азербайджанцями – 231 чол. (0,01%); грузинами – 190 чол. (0,01%); литовцями – 136 чол. (0,01%); латишами – 132 чол. (0,01%); чувашами – 114 чол.; узбеками – 70 чол.; казахами – 59 чол.; греками – 58 чол. та ін. [1].

Полікультурність населення об'єктивним чином зумовила громадську самоорганізацію за етнічною ознакою в рамках національно-культурних товариств. Станом на поточний рік за даними Центру культур національних меншин Закарпаття в Закарпатській області діють 93 національно-культурні товариства, що презентують групові інтереси 13-ти етнічних груп [2; 3; 4]. Така широка палітра громадських організацій етнічних меншин регіону спонукає наш дослідницький інтерес до виявлення типологічних особливостей національно-культурних товариств та їх позиціонування в структурі громадянського суспільства Закарпаття та України загалом. Зауважимо, що попри значний масив наукового етнополітичного нарративу про Закарпаття, ця проблематика поки що не знайшла висвітлення в політологічній літературі.

Мета та завдання дослідження. Мета нашої статті – здійснити типологічний аналіз національно-культурних товариств Закарпатської області. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання: 1) виявити кількісні та темпоральні (часові) параметри національно-культурних товариств Закарпаття; 2) типологізувати громадські організації етнічних меншини краю за різними критеріями.

Аналіз останніх наукових досліджень. Серед дослідників, які вивчали проблематику діяльності національно-культурних товариств Закарпаття, можна вказати Марію Ярмоленко (міжкультурна комунікація на Закарпатті) [5], Ганну Мелеганіч (контекст реалізації державної етнонаціональної політики України) [6], Кристину Червеняк (згуртування етнічних громад у рамках національної консолідації) [7], Валентину Алмашій (співпраця товариств із органами державної влади та місцевого самоврядування в рамках прикордонного співробітництва) [8] та Аллу Василену/Федушку (етапи легітимації громадських організацій етнічних меншин Закарпаття) [9]. Діяльність угорських національно-культурних товариств вивчав Андраш Берені [10]. Активність ромських і проромських громадських організацій Закарпаття є предметом наукових студій Мирослава Горвата [11].

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська політологиня Лариса Лойко в рамках структурного підходу серед форм політичного представництва етнічних інтересів (поряд із органами самоврядування та політичними партіями) вирізняє неполітичні громадські організації національних меншин, зокрема, національно-культурні товариства, земляцтва, спілки, громади та ін. Вона констатує, що напрямок їх діяльності може бути різним, однак переважно, ним виступає культурницька робота. Це є цілком виправданим, «адже саме в галузі культури в першу чергу відбувається актуалізація етнічного інтересу. Відповідно, подібні організації, як правило, тісно пов'язані з різними національними культурними та освітніми установами (художніми колективами, національними навчальними закладами, органами преси тощо)» [12, с. 176].

Одне з перших питань, яке виникає при ознайомленні з проблематикою національно-культурних товариств Закарпаття, це їх *кількісні параметри*. Як мовилось вище, станом на 2024 рік Центр культур національних меншин Закарпаття (далі – Центр культур) вказує про 93 громадські організації міноритарних етнічних груп краю. Водночас моніторинг цієї проблематики через залучення сервісу перевірки контрагентів «YouControl», де розміщені

анкети-досьє громадських організацій, дає нам підстави заперечити офіційні показники Центру культур.

До прикладу, візьмемо до уваги національно-культурні товариства росіян Закарпаття, які через безпекові ризики та нормативно-правові новації, зафіксовані в Законі України «Про національні меншини (спільноти) України», на сьогодні фактично зупинили свою діяльність [13, с. 149–150]. Так, Центр культур надає інформацію лише про Товариство російської культури «Російський дім Закарпаття» (Тетяна Романова). Водночас через сервіс «YouControl» дізнаємося, що як юридичні особи не перебувають «в процесі припинення» ані Закарпатське обласне товариство російської культури «Русь» (18.10.2006; Володимир Салтиков), ані Закарпатська обласна громадська організація «Товариство руської культури – Руський світ» (08.10.2010; Костянтин Тимофеев), які Центр культур вилучив із переліку національно-культурних товариств Закарпатської області [2].

Варто зауважити, що юридично припиненою є діяльність Закарпатської обласної громадської організації «Руський культурний центр «Київська Русь» (25.01.2007–11.02.2022; Юрій Гецько). Із 13 липня 2022 року «в стані припинення» Всеукраїнська громадська організація «Руський рух України». Відповідно це стосується й Закарпатського відділення (Володимир Іванов) цього національно-культурного товариства.

Водночас на цей час немає офіційних даних про долю легітимації Слов'янського собору «Російська община Закарпаття» (Олександр Кривцов). Це ж стосується Закарпатського обласного культурного товариства білорусів «Сябри» (1999; Анатолій Донець), діяльність якого Центром культур визначається як «тимчасово призупинена» [14]. До цього додамо, що в структурі національно-культурних товариств Закарпаття майже одинадцять років функціонувало також обласне культурно-просвітницьке товариство греків «Еллада» (22.12.2003–19.11.2014), яке очолювала Анжела Олійник (Хайтул).

Із таблиці 3 бачимо, що карпаторусинський громадський сегмент Закарпаття сформований із 11-ти національно-культурних товариств, 3 із яких на сьогодні не мають очільника. Поряд із цим, ознайомившись з аналітичними матеріалами етнополітики Закарпаття 13-літньої давнини [15] в поєднанні з даними сервісу перевірки контрагентів «YouControl» можемо констатувати, що не перебувають «в процесі припинення», тобто є легальними, також наступні громадські організації русинів Закарпатської області: 1) Закарпатське народне об'єднання (ЗНО – Субкарпатія) (22.12.1993; Микола Бурак); 2) Закарпатське товариство імені Кирила і Мефодія (03.06.1994; Дмитрій Сидор); 3) Закарпатське обласне громадське об'єднання (07.05.2009; Василь Лендел); 4) Закарпатська обласна громадська організація «Народна Рада Подкарпатской Руси» (05.02.2010; Микола Староста). Юридично припиненою є діяльність політизованої в минулому Асоціації «Сойм підкарпатських русинів» (06.06.2005–24.01.2018; Дмитрій Сидор).

Поряд із кількісним параметром проаналізуємо *темпоральний (часовий) вимір* легітимації громадських організацій етнічних громад Закарпатської області. Необхідно зауважити, що перші національно-культурні товариства в краї виникли в 1989–1990 роках. «Піонерами» етнокультурного ренесансу на Закарпатті стали вісім організацій: товариство угорської культури Закарпаття, соціально-культурне товариство румунів Закарпаття ім. Дж. Кошбука, товариство «Рома», словацьке національно-культурне товариство ім. Людовіта Штура, товариство карпатських русинів, товариство німців краю «Відродження», товариство євреїв «Менора» та «Русский Дом».

Водночас із 1993 року всі громадські організації повинні були пройти перереєстрацію, саме тому в таблиці 1–6 зафіксований саме цей «початковий» рік створення національно-культурних товариств Закарпаття. Якщо ж порівняємо динаміку легітимації громадських

організацій етнічних меншин Закарпаття у розрізі десятиліть, то отримаємо наступні числові показники:

- 1990-ті роки – 30 товариств;
- 2000-ні роки – 23 товариства;
- 2010-ті роки – 28 товариств;
- 2020-ті роки – 12 товариств (див. Табл. 1–6).

Для здійснення типологізації національно-культурних товариств Закарпаття ми виділяємо вісім наступних критеріїв: 1) рівень політизації громадських організацій; 2) гендерний аспект; 3) віковий ценз; 4) професійна спрямованість; 5) благодійна діяльність; 6) угорськомовності; 7) непотизму; 8) дубльованого етнічного лідерства.

1. Відповідно до *критерію політизації (рівня політизованості)* серед усіх громадських організацій етнічних меншин на сьогодні такими можна вважати Товариство угорської культури Закарпаття (Василь Брензович) та Демократичну спілку угорців України (Ласлов Зубанич). Власне на базі Товариства угорської культури Закарпаття 17 лютого 2005 року була зареєстрована «КМКС» Партія угорців України (голова Василь Брензович), а на базі Демократичної спілки угорців України 24 березня того ж року зареєстрована Демократична партія угорців України (голова Ласлов Зубанич) (див. Табл. 1). Відтак вони стали акторами політичного життя регіону та держави загалом.

2. У контексті *гендерного критерію* можна констатувати, що переважна більшість національно-культурних товариств Закарпаття (із огляду на їхні назви) виступають гендерно-нейтральними. Поряд із цим у 26-ти випадках (27,95 %) із 93-х керівниками організацій виступають жінки (див. Табл. 1–6). Тобто загалом присутнє чоловіче домінування, при цьому тотальним воно є в усіх русинських та єврейських національно-культурних товариствах (див. Табл. 3, 6). Це ж стосується етнічного лідерства серед вірменської, азербайджанської та грузинської громад (див. Табл. 6). З іншого боку, варто зауважити, що всі німецькі громадські організації Закарпаття очолюють жінки (див. Табл. 6).

3. Аналіз за *віковим критерієм* засвідчує, що серед 93-х національно-культурних товариств лише 10 презентують інтереси учнівської та студентської молоді. Серед них – 5 угорських, по 2 – ромські та румунські, 1 – німецьке національно-культурне товариство (див. Табл. 1, 2, 4, 6).

4. За *критерієм професійних компетентностей* можна виокремити 18 із 93-х громадських організацій етнічних меншин Закарпаття. Найбільш професійно-стратифікованою виступає угорська етнічна громада, в рамках якої впродовж тривалого часу функціонують професійні спілки науковців, педагогів, митців, бібліотекарів, журналістів, працівників охорони здоров'я (див. Табл. 1).

5. Серед 93-х національно-культурних товариств Закарпаття вирізняється окремий тип – *благодійні фонди*. Він представлений 7-ма угорськими, 3-ма ромськими та 1 єврейським благодійними громадськими організаціями (див. Табл. 1, 2, 6).

6. *Критерій угорськомовності* став маркером для створення й діяльності одного ромського (Культурне товариство по захисту інтересів угорських ромів Закарпаття «Унг ромен») та одного єврейського (Товариство угорськомовних євреїв Закарпаття) національно-культурних товариств (див. Табл. 2, 6).

7. *Критерій непотизму*. Зауважимо, що в середовищі ромської етнічної меншини при формуванні громадських організацій значну роль відіграють близькі родинні стосунки (непотизм). Політолог-ромознавець Петро Габрин, відзначає, що «ромські громадські лідери практикують включати до складу керівних органів або засновників товариств своїх близьких родичів. Наприклад, станом на 2019 рік головою товариства «Романі черхень»

є Розалія Горват – дружина заступника голови товариства Мирослава Горвата» [16, с. 57]. Структуру ромського громадського лідерства в першу чергу визначають родини (так звані «фамілії» – М.З., Ю.О.) Адамів та Папів. Зокрема, покійний голова товариства «Рома» Йосип Адам був двоюрідним братом Аладару Адаму, який очолює товариство «Романі Яг». Цікаво, що в кінці 1990-х років депутатом-ромом в Ужгородській міській раді був Аладар Адам, а в 2000-х роках два рази поспіль міським депутатом був Йосип Адам. Голова товариства «Романі черхень» Ружена (Розалія) Горват є донькою голови товариства «Романі Яг» Аладара Адама. Голова товариства «Роми ловари» Іван Адам є рідним братом того ж голови «Романі Яг». Товариство «Герне чая по нево дром» певний період очолювала Лілі Адам, дружина Аладара Адама. Голова товариства «Раїкане Рома» Аладар Пап-молодший є рідним сином голови товариства «Ром Сом» Аладара Папа-старшого. Відтак голова товариств «Лаутарі» та «Нейве рома» Вільгельм Пап є племінником Аладару Папу-старшому й відповідно двоюрідним братом Аладара Папа-молодшого [16, с. 57–58].

Серед інших прикладів непотизму на рівні голів національно-культурних товариств Петро Габрин наводить наступні: голова товариства «Романо лунго трайо» («Ромське довге життя») Генадій Чічак та голова товариства «Романі доля» Золтан Адам (не вказано в переліку Центру культур – М.З., Ю.О.) є рідними братами. Голова товариства «Романі бахт» Наці Пап (не вказано в переліку Центру культур – М.З., Ю.О.) – двоюрідний брат колишнього голови товариства «Романі чхіб» Бориса Бучка (1958–2022), а голова товариства «Романе гіля» Ерік Гаракаль (не вказано в переліку Центру культур – М.З., Ю.О.) є швагером голови товариства «Гідність» («Патів») Віктора Човки [16, с. 8].

8. *Дубльоване етнічне лідерство.* Аналізуючи спектр національно-культурних товариств Закарпаття варто звернути увагу на те, що в багатьох випадках громадські активісти одночасно присутні у списках і беруть участь у діяльності декількох організацій. Це, зокрема, стосується національно-культурних товариств русинів Закарпаття, за що вони отримують справедливую критику з боку опонентів.

Ряд громадських лідерів одночасно виступають очільниками двох (і, навіть, більше – М.З., Ю.О.) національно-культурних товариств Закарпаття. Йдеться про згаданого вище Вільгельма Папа («Лаутарі»; «Нейве рома»), Аладара Папа-старшого (Культурне товариство циган Закарпаття «Ром сом»; громадська спілка «Рада ромів Закарпаття»); Василя Брензовича (Товариство угорської культури Закарпаття; благодійний фонд «КМКС»), Ласлова Зубанича (Демократична спілка угорців України; благодійні фонди «За розвиток угорськомовної вищої освіти Закарпаття» та розвитку закарпатської угорськомовної освіти); Ілдику Орос (Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство; «Про культура субкарпатіка»), Юрія Дупка (Товариство угорської творчої інтелігенції Закарпаття; Закарпатська обласна благодійна організація «Центр підтримки угорської культури Закарпаття»), Бориса Вашкебу («Закарпатське товариство угорців»; «Платформа міжнародного діалогу Закарпаття»); Миколу Бобинця (громадські організації «Закарпатське обласне об'єднання «Крайове товариство подкарпатських русинів» та «Русинський край») (див. Табл. 1–3). Ситуація із дубльованим громадським лідерством дозволяє зробити припущення про роль етнобізнесу як базового мотиву громадської активності окремих лідерів національно-культурних товариств.

Висновки. Підсумовуючи, можемо констатувати, що офіційний перелік 93-х національно-культурних товариств Закарпатської області є неповним. До нього не включені ряд громадських організацій, зокрема, ромів, русинів та росіян краю. Перші національно-культурні товариства на Закарпатті виникли в 1989–1990 роках. Вісім громадських організацій віддзеркалювали групові інтереси найбільш чисельних етнічних груп регіону:

русинів, угорців, ромів, росіян, румунів, словаків, німців та євреїв. Упродовж 1990-х років у контексті вимог нового законодавства було легалізовано 30 товариств; в 2000-х роках – 23 товариства; в 2010-х роках – 28 товариств; в 2020-х роках – 12 товариств. Відтак до восьми етнічних громад долучилися також представники польської, чеської, білоруської, вірменської, азербайджанської, грецької та грузинської спільнот Закарпаття.

Серед усіх громадських організацій на сьогодні політизованими є дві: Товариство угорської культури Закарпаття (Василь Брензович) та Демократичну спілку угорців України (Ласлов Зубанич). На їхній базі в 2005 році створені політичні партії, які репрезентують на сьогодні групові інтереси угорської етнічної громади Закарпаття на місцевому та регіональному рівнях.

У 26-ти випадках (27,95%) керівниками національно-культурних товариств є жінки. Чоловіче домінування представлено в громадських організаціях русинів, євреїв, вірмен, азербайджанців і грузинів. Водночас усі німецькі громадські організації Закарпаття очолюють жінки. Серед 93-х національно-культурних товариств тільки 10 (10,75%) представляють інтереси молоді. Це – 5 угорських, по 2 ромські та румунські й 1 німецьке національно-культурні товариства.

У 18-ти випадках (19,35%) йдеться про громадські організації етнічних меншин Закарпаття, які репрезентують окремі професії. Найбільш стратифікованою у професійному відношенні є угорська громада, де з 1990-х років активно діють професійні спілки науковців, педагогів, бібліотекарів, журналістів, митців, працівників охорони здоров'я. Дві організації (ромів та євреїв) декларують угорськомовний маркер, що пояснюється усталеною практикою повсякденного спілкування в умовах інтеретнічного середовища та домінування угорського етнічного сегменту краю на Берегівщині, Виноградівщині та Ужгородщині.

Серед 93-х національно-культурних товариств Закарпаття 11 (11,83%) є благодійними фондами. Зокрема, угорці представлені 7-ма благодійними фондами з 28-ми організацій; роми – 3-ма з 27-ми товариств; євреї – однією з чотирьох організацій («Хесед Шпіра»).

Аналіз діяльності громадських організацій етнічних громад Закарпаття дозволяє зробити висновок про поширення непотичних (родинних) зв'язків у середовищі ромських національно-культурних товариств. У ряді випадків серед громадських активістів (особливо, в середовищі русинів) фіксується практика одночасного членства та діяльності в декількох національно-культурних товариствах. Ряд ромських (Вільгельм Пап, Аладар Пап-старший), угорських (Василь Брензович, Ласлов Зубанич, Ілдико Орос, Юрій Дупко, Борис Вашкеба) та русинських (Микола Бобинець) етнічних лідерів одночасно очолюють дві громадські організації. Це дає підстави для припущення про виняткову роль етнобізнесу в їхній громадській активності.

Список використаної літератури

1. Поточний архів Закарпатського обласного управління статистики. Розподіл населення за національністю та рідною мовою за даними перепису 2001 року. Закарпатська область. Все населення. Таблиця 5.1. Постійне населення. Абсолютні дані.
2. Юридичні адреси національно-культурних товариств Закарпаття. Список обласних національно-культурних товариств станом на січень 2024 року. *Центр культур національних меншин Закарпаття*. Дата оновлення: 15.01.2024. URL: <http://centerkyltyr.pp.ua/category/%d1%8e%d1%80%d0%b8%d0%b4%d0%b8%d1%87%d0%bd%d1%96-%d0%b0%d0%b4%d1%80%d0%b5%d1%81%d0%b8-%d0%bd%00%b0%d1%86%d1%96%d0%be%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%be>

- %d0%ba%d1%83%d0%bb%d1%8c%d1%82%d1%83%d1%80/ (дата звернення: 28.05.2024).
3. Національно-культурні товариства. *Центр культур національних меншин Закарпаття*. URL: <http://centerkultyr.pp.ua/%d0%bd%d0%b0%d1%86%d1%96%d0%be%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%be-%d0%ba%d1%83%d0%bb%d1%8c%d1%82%d1%83%d1%80%d0%bd%d1%96-%d1%82%d0%be%d0%b2%d0%b0%d1%80%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%b0/> (дата звернення: 28.05.2024).
 4. Єдина родина. Матеріали про національно-культурні товариства Закарпаття / Упорядники: Євчак Ю.Б., Моца (Гаврилешко) М.Ю. Ужгород: Видавництво «Ліра», 2006. 101 с.
 5. Ярмоленко М. Сучасний етап міжкультурної комунікації на Закарпатті. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. Вип. 4–5. С. 185–197.
 6. Мелеганіч Г. Громадські об'єднання етнонаціональних меншин Закарпаття у процесі реалізації державної етнонаціональної політики України. *Міжетнічна та міжконфесійна толерантність як чинник консолідації українського суспільства: досвід Закарпаття*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 28–29 травня 2013 р. Ужгород: Ліра, 2013. С. 205–212.
 7. Червеняк К. Вплив процесів згуртування національних меншин на суспільну консолідацію в Україні. *Діяльність громадських організацій національних меншин як чинник консолідації українського суспільства* [Текст]: колективна монографія / за заг. ред. д. держ. упр., доц. Маріана Токаря і д. держ. упр., проф. Петра Петровського; ЛРІДУ НАДУ; НДІ політичної регіоналістики УжНУ. Львів, Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2021. С. 75–148.
 8. Алмашій В. Національно-культурні товариства Закарпаття: аналіз співпраці з органами державної влади та місцевого самоврядування у налагодженні прикордонного співробітництва краю. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 39. С. 239–247.
 9. Зан М.П., Василина (Федушка) А.М. Етапи легітимації громадських організацій етнічних меншин Закарпатської області (1989–2012). *Регіональні студії*. 2024. № 37. С. 15–19.
 10. Берені А. Діяльність угорських національно-культурних товариств на Закарпатті (1991–2002). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2004. Випуск 11. С. 161–171.
 11. Горват М.В. Правозахисна діяльність ромських та проромських неурядових організацій Закарпатської області. *Регіональні студії. Науковий збірник*. 2019. № 18. С. 105–109.
 12. Лойко Л.І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність: Монографія. К.: ПЦ «Фоліант», 2005. 634 с.
 13. Зан М.П. Реформування та ефективне впровадження законодавчої бази щодо етнічних меншин як один із «семи кроків» європейської перспективи України. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2023. Чис. 29. С. 147–152.
 14. Закарпатське обласне культурне товариство білорусів «Сябри». *Центр культур національних меншин Закарпаття*. Дата оновлення: 19.10.2016. URL: <http://centerkultyr.pp.ua/2016/10/19/%d0%b7%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d1%80%d0%b9%d0%b0%d1%82%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b5-%d0%be%d0%b1%d0%bb%d0%b0%d1%81%d0%bd%d0%b5-%d0%ba%d1%83%d0%bb%d1%8c%d1%82%d1%83%d1%80%d0%bd%d0%b5-%d1%82%d0%be%d0%b2%d0%b0/> (дата звернення: 29.05.2024).
 15. Міжнаціональні відносини і забезпечення прав національних меншин у Закарпатській області. *Закарпаття онлайн Beta*. Дата оновлення: 14.06.2011. URL: <https://zakarpattya.>

net.ua/News/84002-Mizhnatsionalni-vidnosyny-i-zabezpechennia-prav-natsionalnykh-menshyn-u-Zakarpatskii-oblasti (дата звернення: 29.05.2024).

16. Habryn P., Zan M. Сім'я та родинні зв'язки у громадському середовищі ромів Закарпаття (Україна). *Rómovia – rodina – pribuzenstvo. Interdisciplinárny pohľad Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Časť I / Prešovská univerzita v Prešove. Centrum jazykov a kultúr národnostných menšín. Ústav rómskych štúdií. Prešov, 2019. S. 53–60.*

TYPICAL CHARACTERISTICS OF NATIONAL CULTURAL ASSOCIATIONS IN ZAKARPATTIA

Mykhaylo Zan, Yurii Ostapets

*State University «Uzhgorod National University», Faculty of Social Sciences,
Department of Political Science and Public Administration
Universytetska str., 14, 88000, Uzhhorod, Ukraine*

The typological characterization of national cultural associations in Transcarpathian region is made in the article. The authors use on official data of the Center for Cultures of National Minorities in Zakarpattia and questionnaires-dossiers of non-governmental organisations posted on the website of counterparty verification service «YouControl».

It was established that the list of 93 national cultural associations of the Transcarpathian region submitted by the Center for Cultures of National Minorities in Zakarpattia is incomplete. In particular, it does not include a number of national cultural associations of Roma, Ruthenians and Russians of the region. The evolution of the legalization of non-governmental organisations of region's ethnic minorities from the 1990s to the present was traced. It was revealed that during this period, 15 ethnic communities in Zakarpattia represented their own group interests in the format of national cultural associations.

The authors of the article identified eight criteria for the typology of non-governmental organizations of ethnic minorities: 1) the level of politicization of national cultural associations; 2) gender aspect; 3) age qualification; 4) professional focus; 5) charitable activities; 6) Hungarian-speaking; 7) nepotism; 8) duplicated ethnic leadership. According to the criterion of politicization, two Hungarian national cultural associations (the Hungarian Cultural Federation in Transcarpathia (KMKSZ) and the Democratic Union of Hungarians of Ukraine) were singled out. In general, the public and cultural sector of the region's ethnic communities is dominated by men. In 26 cases (27.95%) out of 93 heads of national cultural associations are women. In 10 cases (10.75%), ethnic non-governmental organizations the interests of pupils and student youth is presented. In 18 cases (19.35%), professional national cultural associations are represented. In 11 cases (11.83%), non-governmental organizations of ethnic minorities act as charitable foundations. Two non-Hungarian organizations (Roma and Jews) as Hungarian-speaking are positioned.

The spread of nepotism (family) ties among Roma national cultural associations on individual examples was revealed. It is illustrated that individual Roma (Vilhelm Pap, Aladar Pap-senior), Hungarian (Vasyl Brenzovych, Laslo Zubanych, Ildiko Oros, Yurii Dupko, Borys Vashkeba) and Ruthenian (Mykola Bobynets) ethnic leaders are simultaneously the heads of two national cultural associations. This gave reason to make assumptions about the role of ethno-business in their public activities.

Key words: national minority, Hungarian national minority, Roma ethnic minority, Ruthenian non-governmental organizations, national cultural association, non-governmental organisation, civil society, Zakarpattia.

ДОДАТКИ

Таблиця 1

Національно-культурні товариства угорців Закарпаття [2]

№	Назва	Дата створення	Голова
1.	Закарпатське угорськомовне наукове товариство	06.05.1993	Лизанець Петро Миколайович
2.	Громадська організація «Товариство угорської творчої інтелігенції Закарпаття»	10.09.1993	Дупко Юрій Юрійович
3.	Громадська організація «Товариство угорської культури Закарпаття»	06.12.1993	Брензович Василь Іванович
4.	Громадська організація «Спілка угорських бібліотекарів Закарпаття»	27.12.1994	Варга Єва Іванівна
5.	Громадська спілка «Форум угорських організацій Закарпаття»	19.10.1995	Гонц Тібор Іванович
6.	Громадська організація «Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство»	26.02.1996	Орос Ілдико Імріївна
7.	Громадська організація «Закарпатська угорська асоціація скаутів»	18.03.1996	Попович Пал Палович
8.	Громадська організація «Закарпатське угорське товариство працівників охорони здоров'я»	05.05.1996	Чік Адальберт Гаврилович
9.	Спілка угорських журналістів Закарпаття	08.06.1998	Кевсегі Елемір Зігмундович
10.	Громадська організація «Закарпатське угорськомовне товариство студентів та молодих дослідників»	14.04.1999	Гал Матей Томашевич
11.	Благодійний фонд «За Закарпатський угорський інститут»	08.10.1999	Товт Тинде Олександрівна
12.	Громадська організація «Демократична спілка угорців України»	19.09.2003	Зубанич Ласлов Ласлович
13.	Громадська організація «Товариство угорських митців Закарпаття образотворчого та прикладного мистецтва ім. Імре Ревеса»	25.11.2003	Кулін Агнеш Золтанівна
14.	Закарпатська обласна благодійна організація «Фундація україно-угорського регіонального розвитку молоді»	28.03.2007	Резеш Йосип Йосипович
15.	Закарпатська обласна благодійна організація «Центр підтримки угорської культури Закарпаття»	08.09.2009	Дупко Юрій Юрійович
16.	Благодійний фонд «КМКС»	27.07.2010	Брензович Василь Іванович
17.	Благодійна організація «Благодійний фонд «Геніус»	14.01.2011	Вароді Наталя Федорівна
18.	Громадська організація «Про культура субкарпатка»	29.03.2011	Орос Ілдико Імріївна
19.	Громадська організація «Спілка Закарпатських угорських багатодітних сімей»	06.11.2012	Торпої Йосип Йосипович
20.	Громадська організація «Спілка Закарпатських угорських молодих митців»	31.12.2014	Чордаш Василь Васильович
21.	Громадська організація «Молодіжне товариство угорської культури Закарпаття»	23.01.2015	Добша Іштван Адальбертович
22.	Громадська організація «Закарпатська організація угорського народного мистецтва та традиції»	11.03.2015	Токач Жужанна Олександрівна

Продовження таблиці 1

23.	Благодійний фонд «За розвиток угорськомовної вищої освіти Закарпаття»	13.04.2017	Зубанич Ласлов Ласлович
24.	Благодійний фонд розвитку закарпатської угорськомовної освіти	13.04.2017	Зубанич Ласлов Ласлович
25.	Громадська спілка «Закарпатське товариство угорців»	03.12.2018	Вашкеба Борис Йосипович
26.	Громадська організація «Етнографічні та історичні традиції угорців Закарпаття»	15.03.2019	Кейс Борно Борнобашович
27.	Громадська організація «За підтримки молодих талантів угорської національності меншини Закарпаття»	15.01.2020	Енгі-Химинець Еріка Гаврилівна
28.	Громадська організація «Платформа міжнаціонального діалогу Закарпаття»	18.08.2020	Вашкеба Борис Йосипович

Таблиця 2

Національно-культурні товариства ромів Закарпаття [2]

№	Назва	Дата створення	Голова
1.	«Закарпатське циганське культурно-просвітнє товариство «Романі яг»	04.06.1993	Адам Аладар Євгенович
2.	Громадська організація «Товариство циган Закарпаття «Рома»	21.06.1993	Адам Світлана Йосипівна
3.	Громадська організація «Закарпатське обласне товариство циган «Амаро Дром («Наша Дорога»)»	04.12.1995	Пап Омелян Йосипович
4.	Громадська організація «Культурне товариство циган Закарпаття «Ром сом»	19.05.1997	Пап Аладар Аладарович
5.	Громадська організація «Товариство музичної культури циган Закарпаття «Лаутарі» (музикант)	11.11.1998	Пап Вільгельм Вілмошович
6.	Громадська організація «Культурне товариство по захисту інтересів угорських ромів Закарпаття «Унг ромен»	26.03.1999	Горват Олександр Тиберійович
7.	Громадська організація «Закарпатське обласне культурно-просвітнє товариство ромських жінок «Терне чая по нево дром» (Молоді жінки на новій дорозі)»	25.10.1999	Шлепецька Кристина Ігорівна
8.	Закарпатський обласний благодійний фонд «Праліпе» (Братерство)	23.02.2000	Шугар Андрій Андрійович
9.	Громадська організація «Закарпатське обласне Ромське Об'єднання «Романі черхень» («Ромська зірка»)	28.09.2000	Горват Ружена Аладарівна
10.	Громадська організація «Закарпатське обласне товариство ромів «Романі зор»	01.08.2001	Плісов Валерій Миколайович
11.	Громадська організація «Закарпатське обласне культурно-просвітнє товариство «Роми ловари»	07.06.2002	Адам Іван Євгенович
12.	Закарпатський обласний благодійний фонд «Романо Лунго Трайо» («Ромське довге життя»)	20.08.2002	Чічак Геннадій Вікторович
13.	Громадська організація «Закарпатське обласне товариство ромів «Романі чгіб» (ромська мова)	23.01.2003	Бучко Ніколетта Борисівна

Продовження таблиці 2

14.	Громадська організація «Товариство ромської інтелігенції «Раїкане Рома (Ромська інтелігенція)»	18.04.2003	Пап Аладар Аладарович
15.	Закарпатський обласний благодійний фонд «Благо»	02.09.2003	Кулчар Елеонора Іванівна
16.	Громадська організація «Закарпатське обласне товариство ромів «Бахтало Дром» («Щаслива дорога»)	26.12.2003	Пап Золтан Мартинович
17.	Закарпатська обласна громадська організація ромської інтелігенції «Нейве рома» («Нові роми»)	19.09.2005	Пап Вільгельм Вілмошович
18.	Громадська організація «Романо радість»	19.10.2012	Брежинський Леонід Леонтійович
19.	Громадська організація «Романо Бахтало Дром»	26.02.2015	Богар Арсеній Веніамінович
20.	Громадська спілка «Рада ромів Закарпаття»	15.03.2016	Пап Аладар Аладарович
21.	Громадська організація «Закарпатська обласна молодіжна громадська організація «Гідність» («Патів»)»	05.05.2016	Човка Віктор Вікторович
22.	Громадська організація «Бахтало чачо дром»	09.02.2017	Форкош Йосип Золтанович
23.	Громадська організація «Ром арт»	16.11.2017	Йонаш Тиберій Тиберійович
24.	Громадська організація «Ром-арт «Школа мистецтв»	24.01.2018	Горват Карл Євгенійович
25.	Громадська організація «Спільнота ромів Закарпаття»	24.04.2020	Горват Гейза Гейзович
26.	Громадська організація «Закарпатське обласне об'єднання ромської молоді «Лулудя»	26.05.2020	Горват Каміла Мирославівна
27.	Громадська організація «Закарпатський центр захисту ромської меншини»	19.11.2021	Горват Вероніка Іванівна

Таблиця 3

Національно-культурні товариства русинів Закарпаття [2]

№	Назва	Дата створення	Голова
1.	Громадська організація «Закарпатська обласна організація «Общество подкарпатських русинів»	18.04.1997	Лецович Ладислав Васильович
2.	Закарпатське обласне об'єднання громадян «Общество Карпатских Русинів»	20.08.1997	Вакансія (останній голова – Туряниця Іван Михайлович (18.01.1943–09.04.2023))
3.	Русинське науково-освітнє товариство	29.10.1997	Вакансія (останній голова – Макара Микола Петрович (18.12.1934–24.06.2010))
4.	Союз русинських письменників Закарпаття	03.01.2003	Вакансія (останній голова – Град Михайло Іванович (10.11.1950–15.02.2021))
5.	Громадська організація «Закарпатське обласне об'єднання «Крайове товариство подкарпатських русинів»	31.10.2003	Бобинець Микола Миколайович
6.	Закарпатське обласне науково-культурологічне Товариство імені О. Духновича	23.07.2004	Продан Юрій Юрійович

Продовження таблиці 3

7.	Обласна спілка громадських організацій «Народна Рада Русинів Закарпаття»	18.10.2006	<i>Жупан Євген Євгенович</i>
8.	Громадська організація «Русинський край»	14.12.2015	Бобинець Микола Миколайович
9.	Громадська організація «Карпато – Русинське Товариство «Вільне слово русина»	24.10.2016	Брудняк Борис Іванович
10.	Громадська організація «Русинський культурологічний клуб»	29.08.2019	Шипович Юрій Юрійович
11.	Громадська організація «Карпатський русин»	20.12.2021	Щербей Василь Михайлович

Таблиця 4

Національно-культурні товариства румунів Закарпаття [2]

№	Назва	Дата створення	Голова
1.	Громадська організація «Соціально-культурне товариство румун Закарпаття ім. Дж. Кошбука»	24.01.1994	Опріш Руксандра Юріївна
2.	Соціально-культурне товариство румун Закарпаття імені Іоан Міхалі де Апша	13.08.1999	Йовдій Василь Юрійович
3.	Громадська організація «Закарпатська обласна спілка Дачія»	06.04.2001	Ботош Іван Михайлович
4.	Закарпатська обласна організація молодіжне об'єднання «Товариство румунської молоді «М. Емінеску»»	02.09.2003	Бокоч Іван Іванович
5.	Громадська організація «Національно-культурне товариство румун Закарпаття «Драгош воде»	26.07.2017	Гузо Іван Михайлович
6.	Громадська організація «Мистецько-етнографічна транскордонна асоціація «Апшиця»	09.10.2017	Лаврюк Марія Іванівна
7.	Громадська організація «Спілка молодих румунів Закарпаття»	24.09.2018	Ціпле Василь Васильович

Таблиця 5

Національно-культурні товариства словаків, чехів, поляків і росіян Закарпаття [2]

№	Назва	Дата створення	Голова
<i>Словаки</i>			
1.	Культурно-освітня організація «Матіца словенська» в Україні	26.01.1994	Гайніш Йосиф Йосифович
2.	Громадська організація «Товариство словаків України імені Людовіта Штура»	10.01.1997	Баланко Валерія Йосипівна
3.	Громадська організація «Закарпатське обласне культурно-просвітне товариство словацьких жінок «Довіра»	27.12.1999	Дудаш-Рижак Яна Юріївна
4.	Громадська організація «Товариство словацької інтелігенції Закарпаття»	06.10.2000	Горват Ернест Іванович
5.	Громадська організація «Товариство словацьких митців Закарпаття»	04.07.2013	Пейтер Міхаел Дмитрович

Продовження таблиці 5

<i>Чехи</i>			
1.	Громадська організація «Закарпатське товариство чеської культури»	21.10.2011	Сергієнко Тетяна Степанівна
2.	Громадська організація «Закарпатська крайова науково-просвітня спілка чеської культури»	18.09.2020	Турянця Василь Васильович
<i>Поляки</i>			
1.	Громадська організація «Товариство польської культури Закарпаття імені Гневи Волосевич»	16.02.1995	Проць Тереза Євгенівна
<i>Росіяни</i>			
1.	Громадська організація «Товариство російської культури «Російський дім Закарпаття»	15.05.2020	Романова Тетяна Данилівна

Таблиця 6

Національно-культурні товариства німців, євреїв, вірмен, азербайджанців і грузинів Закарпаття [2]

№	Назва	Дата створення	Голова
<i>Німці</i>			
1.	Громадська організація «Національно-культурне товариство німців м. Мукачєво «Паланок»	24.03.1993	Варварцева Маріанна Вілмошівна
2.	Громадська організація «Німецький культурний центр»	22.10.2003	Кірман–Івашко Вікторія Юріївна
3.	Громадська організація «Німецька молодь Закарпаття»	03.08.2018	Тайпс Юлія Мирославівна
4.	Громадська організація «Закарпатський німецько-австрійський культурний центр»	10.11.2022	Варварцева Маріанна Вілмошівна
<i>Євреї</i>			
1.	Благодійний обласний фонд «Хесед Шпіра»	07.12.1999	Рудман Вячеслав Олександрович
2.	Громадська організація «Товариство угорсько-єврейних євреїв Закарпаття»	27.11.2001	Губер Адальберт Бейлович
3.	Громадська організація «Закарпатська обласна іудейська громада»	04.09.2019	Луцович Василь Васильович
4.	Громадська організація «Закарпатське єврейське обласне культурно-освітнє товариство»	01.03.2021	Мермелштейн Петро Гейзович
<i>Вірмени</i>			
1.	Громадська організація «Товариство вірменської культури Закарпаття «Арагат»	14.11.1996	Єноян Карен Вачаганович
<i>Азербайджанці</i>			
1.	Громадська організація «Об'єднаний конгрес азербайджанців у Закарпатській області»	15.01.2020	Гусейнов Захід Муслум Огли
<i>Грузини</i>			
1.	Громадська організація «Грузинська діаспора Закарпаття»	27.06.2022	Натрошвілі Роберт Нодарович

Джерело: побудовано авторами на основі офіційних даних Центру культур національних меншин Закарпаття (<http://centerkultur.pp.ua/>) та анкет-досьє громадських організацій, розміщених на сайті сервісу перевірки контрагентів «YouControl» (<https://youcontrol.com.ua/>).